

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/Issue Özel Sayı 1 (Ekim/October 2023), s. 1097-1112.
|| Geliş Tarihi-Received: 12.09.2023
|| Kabul Tarihi-Accepted: 19.10.2023
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1359050

Osmanlı Devleti'nde Ziraat Eğitimi ve Kastamonu Ziraat Mektebi

Agricultural Education in the Ottoman State and Kastamonu Agricultural School

Ekrem Zahid BOYRAZ*

Öz

İnsan doğası gereği dünyada hava, su, ateş ve toprağa bağlı bir yaşam sürdürmektedir. Temel elementlerden olan toprak, ana özelliğiyle hayatı besleyen, çeşitlendiren, renklendiren huzur ve neşe kaynağıdır. İnsanlık medeniyetini toprağın üzerinde inşa etmekte, insanlığın ayıplarını yine toprak örtmektedir. Tarımsal faaliyetler insanlığın devamı için fitri bir zarurettir. Gıda üretimi ve beslenme insanlığın temel yaşam dinamiklerinden olup bu vesileyle tarımsal üretim geçmişten geleceğe insanlık için önemli unsurlardan biri olmaya devam edecektir. Tarımın niteliğini geliştirmek adına bir taraftan bilimsel faaliyetlerde bulunulurken bir taraftan da tarımsal eğitim, tarımsal sürecin devamlılığı için önem arz etmiştir. Osmanlı Devleti diğer kadim toplumlar gibi geleneksel tarım yöntemlerini uygulamıştır. Ancak 18.yy.'da Avrupa coğrafyasında yaşanan Sanayi İnkılabı ve sonrasında yaşanan makineli üretim süreci Osmanlı Devleti'ni çağdaşlarının gerisine düşürmüştür. Devletsel rekabetin gereği olarak 19.yy.'da makineli tarım uygulamaları için adımlar atılmıştır. Aynı zamanda modern tarım uygulamalarının uzmanlarca bireylere aktarma girişimleri de ziraat eğitimini beraberinde getirmiştir. Ziraat eğitimi teorik bilgilerin yanı sıra pratik uygulamaları da zorunlu kıldığından nitelik itibarıyla devlet yönetimlerinin ayrıca dikkat ettiği bir alan olmuştur. Bu çalışmanın amacı Osmanlı Devleti'nde ziraat eğitiminin aşamalarını, ziraat mekteplerinin yapılarını, çalışma düzenleri ve hangi bölgelerde ne tür ziraat mekteplerinin açıldığını ortaya koymaktır. Ayrıca ziraat eğitiminin yapısal düzenlemesi neticesinde Kastamonu'da açılan Kastamonu Ziraat Mektebi'nin açılış süreci dönemin gazete haberlerinden istifade edilerek çalışılmıştır. Çalışmada yöntem olarak doküman analizi yöntemi tarihsel araştırma yöntemiyle birlikte kullanılmıştır. 14 Ağustos 1911'de açılan Kastamonu Ziraat Mektebi kurulduğu bölgenin ziraat faaliyetlerinin modernize edilmesi, ürün verimliliğinin artırılması gibi hususlarda bölgeye uzun yıllar katkı sağlamıştır. Bu yönüyle okulun açılma süreci, işleyişi eğitim tarihi ve ziraat eğitimi açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Tarihi, Ziraat Mektebi, Osmanlı, Kastamonu, tarım.

Abstract

By nature, human beings lead a life dependent on air, water, fire and soil in the world. Soil, one of the basic elements, is a source of peace and joy that nourishes, diversifies and colors life with its main feature. Humanity builds its civilization on the soil, and the soil covers the faults of humanity. Agricultural activities are an innate necessity for the continuation of humanity.

* Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Kurşunlu Adalet MYO Hukuk Bölümü, Çankırı/Türkiye, e-posta: ekremzboyraz@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4878-7706.

Food production and nutrition is one of the basic life dynamics of humanity and hereby agricultural production will continue to be one of the most important elements for humanity from past to future. While scientific activities were carried out in order to improve the quality of agriculture, on the other hand, agricultural education was important for the continuity of the agricultural process. The Ottoman State applied traditional agricultural methods like other ancient societies. However, the Industrial Revolution in Europe in the 18th century and the subsequent mechanized production process left the Ottoman State behind its contemporaries. Since agricultural education requires practical applications as well as theoretical knowledge, it has become an area that state administrations pay special attention to in terms of quality. The aim of this study is to reveal the stages of agricultural education in the Ottoman Empire, the structures of agricultural schools, their working order and what kind of agricultural schools were opened in which regions. In addition, the opening process of Kastamonu Agricultural School, which was opened in Kastamonu as a result of the structural arrangement of agricultural education, was studied with the help of newspaper news of the period. In the study, the document analysis method was used together with the historical research method. Opened on August 14, 1911, Kastamonu Agricultural School contributed to the region for many years in terms of modernizing the agricultural activities of the region where it was established and increasing product efficiency. In this respect, the opening process of the school and its functioning were evaluated in terms of the history of education and agricultural education.

Keywords: History of education, Agricultural School, Ottoman, Kastamonu, agriculture.

Giriş

Osmanlı Devleti çağdaşı olan devletler gibi ekonomik parametreleri olan, üretim-tüketim planlamalarını iktisat kuralları içerisinde uygulayan bir devlettir. Klasik dönemde devlet birçok alanda ilişkide olduğu ülkeler ile siyasi ve ekonomik rekabet içerisinde olmuştur. Verilen rekabette birçok ülkeye üstünlük kuran Osmanlı Devleti, 18. yy.'a geldiğinde artık daha önce elde edilen üstünlüklerin kaybedilmeye başladığı bir evreye girmiştir. Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform gibi gelişmelerin bir sonucu olarak Avrupa'da sanayi devrimiyle üretimin makinalı bir boyuta taşınması, Osmanlı Devleti'ni rekabet içerisinde bulunduğu birçok devletin gerisine atmıştır. Modernleşme kavramını ıslahat boyutuyla geçiştiren, yapısal değişimlerden mümkün olduğu kadar uzak durmaya çalışan devlet zihniyeti bu yüzyılda özellikle askeri alanda kurumsal değişimleri kendi geleceği için bir zorunluluk olarak kabul etmiştir. Kültürel ve askeri alanda başlayan değişimler, 19. yy.'a geldiğinde kurumsal anlamda sivil öğretim kurumlarında da uygulanmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde zirai anlamda modernleşme sürecine girilmeden önce tarımsal üretim hafızası ilkel metotlarla ve babadan oğula tecrübe aktarımı şeklinde süregelmiştir. Anadolu topraklarının verimliliği, üretimdeki verimliliği tolere etmekle birlikte modern anlamda gübrelemeye dair herhangi bir uygulama bilinmemektedir. Genellikle toprak tek ürün üzerinden işlenmekte, farklı ürünleri yetiştirme düşüncesi çiftçilik literatüründe yer almamaktadır. Geleneksel üretimde tarlalar iki veya üç yıl üst üste ekilerek bir yıl nadasa bırakılmış böylece tarlaların bir kısmı sürekli üretim dışı kalmıştır. Verimli ve geniş araziler meraya dönüştürülmüş, mevcut bataklıkların kurutulması, modern sulama teknikleri gibi tarımı ve tarımsal üretimi artırıcı uygulamalar göz ardı edilmiştir. Makineli araçların kullanılmaması ve geleneksel tarım aletlerinin kullanılıyor olması tarımsal üretimin gelişmemesinin diğer bir nedeni olarak sayılabilir. Ayrıca vilayetlerde görevli olarak bulunan ziraat müdürlerinin yeterince eğitilmiş olmamaları vizyon açısından bölgelerin gelişememe nedeni olarak görülebilir (Yıldırım, 2008, s. 224).

Klasik dönemden sonra Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruyamaması ve toprak kayıplarıyla birlikte tımar sisteminin işletilemez hale gelmesi toprağa dayalı yeni tarımsal sistemler geliştirilmesini kaçınılmaz kılmıştır. 18.yy'da hara veya hayvanat

ocakları altında kurumsal olarak birtakım oluşumlar düzenlenmeye çalışılmıştır. Ancak daha çok askeri alanda yapılan bu düzenlemeler sivil tarıma yansımaları sivil alanı geliştirecek düzeye taşınmamıştır (Direk, 2010, s. 85). Nitekim tımar sisteminde uygulanan çiftbozan vergisi de tarımsal üretim sürekliliğini tehdit etmiştir. 18. yy.da ülke topraklarının Anadolu için %6.7'si, Rumeli için ise %8.3'ü düzeyinde ekilebilir olması tarımsal üretimin geleceğini sorgulanır hale getirmiştir. Çiftçilerin yerel ayanların haksız uygulamaları altında ezilmesi, çiftçilerin bu yüzden can ve mal güvenliği sorununun bulunması, vergi yükümlülüğünün fazla olması, çiftçilerin kredi benzeri araçlardan yeterince yararlanamamaları ve yerel ağaların verdiği yüksek faizli borçları geri ödeyememeleri, kapitülasyonların çiftçi aleyhine sonuçlarının bulunması gibi sorunlar tarım ve üretimin önündeki engeller olmuştur (Özçelik, 2015, s. 57).

Osmanlı Devleti tarımsal dönüşümünü 19. yy.da Mustafa Reşit Paşa'nın Dışişleri Bakanlığı döneminde başlatmıştır. 1838'de daha sonra adı Meclis-i Umur-u Nafia olarak değiştirilecek olan Tarım ve Sanayi Meclisi kurulmuştur. 1843'te Maliye Nezareti gözetiminde Ziraat Meclisleri kurulmuş, taşradaki teşkilatlara ziraat müdürleri atanmıştır. 1845'te İstanbul'da tarımın geleceğinin tartışıldığı bir nevi çalıştay organize edilmiştir. Ülkenin çeşitli yerlerinden sorumlu ziraat müdürlerinin katıldığı çalıştayda sorunlar tartışılarak çiftçiye yönelik vergilerin azaltılması, çiftçinin ekonomik olarak desteklenmesi, çiftçiden alınan verginin hasattan sonra alınması, yolların ve akarsuların ıslahı gibi kararlar alınmıştır (Ergin, 2017, s. 147).

1846 yılında Osmanlı Devleti daha önce Ticaret Nezareti'ne bağlı olarak faaliyet yürüten ziraat meclislerini, yeni oluşturulan Ziraat Nezareti'ne bağlamıştır. Böylece tarım politikaları ve tarıma dair yeni düzenlemeler Ziraat Nezareti bünyesinde yürütülmüştür (Direk, 2010, s. 86). Yerli türlerin merinosa dönüştürülmesi amacıyla 1843'te İspanya'dan Bursa Karacabey Çiftliğine 150 baş merinos koçu getirilmiştir. Aynı amaçla Mihaliç çiftliğinde de merinos üretimine başlanmıştır. Ayrıca 1844'te Feshane fabrikasının yün ihtiyacını karşılamak için İspanya'dan Hayrabolu dolaylarında yetiştirilmek üzere merinos koyunu getirilmiştir. Tarımsal ürün kalitesini korumak, geliştirmek adına 1863'te Sultanahmet'te ilk defa uluslararası bir sergi düzenlenmiş, Osmanlı ülkesinin farklı yörelerinden getirilen yüzlerce buğday, çavdar, yulaf, mısır, pirinç, pamuk, tütün, keten tohumu, kenevir gibi tür ve tohum burada sergilenmiştir. 1862'de İngiliz kredisıyla modern pamuk üretimi uygulamaları teşvik edilmeye başlanmıştır. 1863'te çıkarılan bir yasa ile pamuk üretiminde kullanılan modern aletlerin ithalinden on yıl süre ile vergi muafiyeti getirilmiştir. Aynı yıl işlenmemiş arazilerde dut yetiştiriciliği teşvik edilmiştir. Yeni zeytinliklerin ilk üretim hasadından itibaren üç yıl süreyle öşür vergisi muafiyeti sağlanmıştır. 1863 yılında çiftçiyi ekonomik olarak desteklemek için Mithat Paşa tarafından memleket sandıkları oluşturulmuştur. Bu uygulama 1888 yılından sonra Ziraat Bankası olarak sürdürülmüştür. 1882 yılında çıkarılan bir yasa ile buharlı pulluk, orak ve harman makinalarıyla ithal tohumlara vergi muafiyeti sağlanmıştır. 1910'da Pirinç Tarımı Yasası çıkarılmış, 1914'te kabul edilen bir yasayla yeni kurulan bağlardan 10 yıl süreli vergi alınmaması kararlaştırılmıştır. Aynı yıl Birinci Dünya Savaşının olası tarımsal kayıplarını önlemek amacıyla Tarımda Çalışma ve Ekme Yasası çıkarılmıştır. Tüm bu uygulamalar Osmanlı Devleti'nin çağdaş tarımsal üretimi oluşturma ve geliştirme çabaları olarak görülebilir (Ergin, 2017, s. 148-152). Çalışmanın problem sorusu olarak Osmanlı Devleti'nde ziraat eğitiminin oluşum ve gelişim süreci ile Kastamonu Ziraat Mektebi'nin kuruluş sürecinin nasıl şekillendiği üzerinde durulmuştur. Çalışmada Kastamonu Ziraat Mektebi'nin kuruluş tarihi ile birlikte okulun kuruluş sürecinde yaşanan gelişmelere ilk defa değinilmektedir. Bu çerçevede Kastamonu Ziraat Mektebi'nin kuruluş süreci ve okul hakkında henüz bir akademik çalışmanın bulunmaması yönüyle çalışmanın alandaki boşluğu dolduracağına inanılmaktadır.

1. Ziraat Eğitimi

Zirai üretimi geliştirme çabalarının yanında eğitim yoluyla da bir modernleşme amaçlanmıştır. Ziraatı ve hayvancılığı destekleyecek mahiyette 1842'de ordu içerisinde bir baytar sınıfı oluşturulmuştur. Prusyalı baytar Goldlewsy İstanbul'da veterinerlik alanında eğitim vermiştir. 1889'da ise Mülkiye Baytar Mektebi kurulmuştur (Özlu, 2012, 241, 243; Gölcü ve Erer, 2014, 16). Aynı dönemde ziraat alanında ilk olarak Ayamama'da Amerikan asıllı Davis adında bir şahsın modern yöntemlerle pamuk ürettiği bilgisini alan Sadrazam Büyük Reşit Paşa, 1847'de Fransa'daki Grignon Yüksek Ziraat Okulu gibi faaliyeti amaçlanan ve 4 yıllık bir okul olan Mekteb-i Ziraat-ı Şahanenin açılmasını sağlamıştır. Okulun açılma süreciyle ilgili bilgiler Takvim-i Vekayi gazetesinde yer alan haberle duyurulmuştur. Haberde tarımsal üretimin bir ihtiyacı olarak "derdesti inşa bulunan Basma fabrika-i hümayunu imalâtının esas ve cüz'î âzamî bulunan pamuk eğerci memalik-i Devlet-i Aliyenin mahalli malûmesinde ziraat olunmakta ise de tohumunun usul-i zer'i ve terbiyesi pek de yolunda olmadığından fabrika-i hümayunların her bir malzemesine himmet buyurulmakta bulunduğu misillü işbu penbe (pamuk) mahsulâtının dahi berveçh-i matlûp kuvve-i nabitesi olan mahallerde usul-i zer'i ve terbiyesinin yoluna konulması ve muallimi merkumun mahsulât-ı saire-i arziye ve hayvaniye haraset ve terbiyesinde dahi vukufi tammı olduğundan mevaddı nafia-i mülkiyenin hüsn-i istihsali zımında İstanbul Baruthanei Amiresi civarında Ayamama çiftliğinin talimhane şekline ifrağıyla havalisinde olan arazi-i miriyeden Uzunköprü çayırı ve Timurkapı arazisinin mezkûr çiftliğe raptı ve lazım gelen amele ve şakirdanın tedarik ve istihdamı" ilgili kurullarca kararlaştırılmıştır (Ergin, 1977, s. 564-565; Akyüz, 2015, s. 171). Okula on yedi yaşını doldurmamış bireylere çift sürme, çapa yapma, tohum kullanımı, harman sürümü, hendek açma, tereyağı ve peynir yapımı, ipekböceği yetiştiriciliği, çiftlik yönetimi gibi eğitimlerin verilmesi amaçlanmıştır. Tıp okulunun baytarlık sınıfından 46 öğrenci okula kaydolmuştur. Öğretim programı çerçevesinde Aritmetik, Geometri, Coğrafya, Fizik, Yol ve Köprücülük, Anatomi, Botanik, Hayvan Hastalıkları, Zootečni, Tarla Tarımı ve Bağ Bahçe Tarımı dersleri okutulmuştur. Modern tarımsal üretim yöntemlerin öğretildiği bu okul iki öğretim yılının ardından 1848'de kapanmıştır (Ergin, 2017, 153-159).

Pamuk ziraatının geliştirilmesi amacıyla başlanan tarımsal öğretim faaliyeti ihtiyaca yönelik açılacak okullar ile ziraatın tüm konularına yönelik öğretimi amaçlayan bir boyuta taşınmıştır. II. Abdülhamit döneminde diğer eğitim faaliyetlerinin ülke genelinde yaygınlaştırılması düşüncesi zirai alanda da gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda İstanbul dışında açılan ziraat mektepleri, ziraat ameliyat mektepleri adıyla açılmış bazılarına II. Abdülhamit'in ismini yaşatmak için Hamidiye Ziraat Ameliyat Mektebi adı verilmiştir. Aslında taşrada ziraat mekteplerinin yoğun bir şekilde açılması programı 1877 yılı içerisinde öngörülmüşse de 93 Harbinin (1877-1878) başlaması bu planlamanın gecikmesine neden olmuştur. Savaşın ardından 1881'de Edirne'de II. Selim'in yaptırdığı sarayın bahçesine konuşlu Edirne Hamidiye Ziraat Mektebi ve Numune Çiftliği kurulmuştur. Ancak okul yeterli ödenek tahsis edilememesi ve öğretim faaliyetini yürütecek yeterli öğretim elemanı bulunamaması nedeniyle 1884 yılında öğretim faaliyetini sonlandırmıştır. 1887'de doğu Selanik'te Sedes çiftliği yakınında dönemin valisi Galip Paşa ve Ziraat Müfettişi Kaftanyan'ın gayretleriyle Selanik Ziraat Mektebi kurulmuştur. Okul yapım aşamasında ahır ve ambarlarıyla müstemilat yönünden tam teşekküllü oluşturulmuştur. Okulun müdürlük görevi Vitalis Efendi'ye tevdi edilmiştir. Okula kabul şartı olarak öğrencilerin rüştiye mektebi mezunu olması istenmiştir. Öğretim süresi 3 öğretim yılı olarak planlanmıştır. 1910 yılında öğretim planı 1891'de açılan Halkalı Ziraat Mektebi ile aynı hale getirilerek yüksek ziraat okulu statüsü kazandırılmıştır. Ancak I. Balkan Savaşı sırasında Selanik'in kaybedilmesiyle okul öğrencilerinin kayıtları Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi'ne alınmıştır. II. Abdülhamit

döneminde 1891'de Bursa Hamidiye Ziraat Mektebi ve hemen ardından 1892'de Halkalı Ziraat Mektebi açılmıştır. Okulun kuruluşunda çiftçi çocuklarına bilimsel yöntemlerle ziraat bilgisinin öğretilmesi amaçlanmıştır. Hamidiye Ziraat Mektebinin öğretim süresi diğer okullar gibi 3 öğretim yılı olarak planlanmıştır. II. Abdülhamit'in adını taşıyan okula Padişah, özel olarak Mudanya üzerinden deniz yoluyla damızlık hayvan ve temel malzeme desteği sağlamıştır. Dönemin valisi Mahmut Celalettin Paşa okulun tesisinde bizzat görevlendirilmiştir. Okulun ilk müdürü Mazhar Bey olmuştur. Günümüzde Hamidiye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi olarak faaliyetini sürdürmektedir (Kadıoğlu, 2005, s. 243; Vurgun, 2022, s. 140).

Halkalı Ziraat Mektebinin ise açılmadan önce 1884'te yönetmeliği oluşturulmuş, 8 öğrenci teknik tarım yöntem ve uygulamalarını deneyimlemek üzere Fransa'ya gönderilmiştir. Halkalı Yüksek Ziraat Okulu konum olarak Yeşilköy'e yaklaşık 10 km. uzaklıktaki Halkalı köyünde açıldığı için bu isimle anılmıştır. Okul 1893 yılında Orman Mektebi ile birleştirilmiştir. I. Dünya Savaşı başında öğretime ara veren okul öğretime 1916 yılında yeniden başlamıştır. Öğretim faaliyeti 1928'de İstanbul Orman Mektebine devredilene kadar sürdürülmüştür (Ergin, 2017, s. 153-159; Çeşme, 2014, s. 86).

1898 yılında Ankara'da bir ziraat ve çoban mektebi açılmıştır. Bu okulda daha çok tiftik keçilerin ıslahı, korunması, bakımı, hastalıkları ve tedavi usulleri gibi bilgiler öğretilmiştir (Keskin, 2010: s.92, 98). 1902'de İzmir'de Seydi köyünde bağcılık ve aşılama üzerine bir uygulama okulu açılmıştır. Okulda Amerikan asmaasının çeşitleri, dikilecek arazinin seçimi, yerli cinsle aşılama, bağcılıkta karşılaşılabilecek sorunlar ve çözümlerine yönelik bilgiler verilmiştir. Okul bağcılara hitap etmekte ve öğrenim süresi üç ay olarak planlanmıştır (Ergin, 1977, s. 875-876).

Ziraat mekteplerinin kuruluşları ilk olarak orta mektep şeklinde planlanmış, sayıları çoğaldıkça ve çeşitli tecrübeler edildikçe bulunulan şartlara göre hiyerarşik bir yapıya kavuşmuşlardır. Böylelikle sayı, üretim, nitelik gibi özellikler göz önünde bulundurularak bazı ziraat mektepleri yüksek ziraat mektepleri haline dönüşmüş, bazıları da kuruluş aşamasında bu statüyle oluşturulmuşlardır. Orta mektep olarak telakki edilen ziraat mektepleri için 1891 tarihinde yayınlanan nizamname temel uygulama esasları niteliğinde olmuştur. Bu talimatnameye göre okulların ilk kuruluş ve işletiliş aşamalarında kuruluş ve denetleme görevi bölgenin vali ve ziraat müdürlerine verilmiştir.

Okulların ilk aşamada asgari öğretim süresi 3 yıl olarak planlanmıştır. Okullar hem teorik bilginin öğretildiği hem de öğretilen teorinin okul arazilerinde pratiğe dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Okul gündüzlü ve yatılı olarak düşünülmüş, imkân ve şartlara göre yatılılık durumu ve pansiyona kabul edilecek öğrenci sayılarının tespiti Ziraat Nezaretine bırakılmıştır. Okula öğrenci kabulü olarak Osmanlı vatandaşı olma şartı birinci şart, öğrenim görme yaş aralığı ise 15-25 olarak belirlenmiştir. Öğretim yılının ekim ayında başlaması, bu aydan üç ay öncesine uzanan zaman diliminde öğrenci talebinin taşraya yazılacak yazılarla duyurulması planlanmıştır. Okula başlayacak öğrenciler kazalarda beş kişiden müteşekkil bir komisyon huzurunda bir sınava tabi tutularak alınacaktır. Sınavda öğrencilerin okuma yazma, dilbilgisi ve matematik bilgisi değerlendirilecektir. Sınavı kazanan öğrencilerin yol harcırahları kazalarda yer alan ziraat müdürlüklerince karşılanacaktır. Okul idaresi ziraat mektebinden mezun bir müdür, ziraat öğretme ve uygulama bilgisine haiz diplomalı bir müdür yardımcısı ve öğrenci sayısına göre öğretmenlerden oluşacaktır. Belirtilen kadroların atamaları Ziraat Nezaretince yapılacaktır.

Okulda istihdam edilecek diğer yardımcı personellerin görevlendirilmesi hususunda ise görev yapacak okul idaresi belirleyici olacaktır. Okul müdürleri okulun

yönetiminden birinci derecede sorumlu kişiler olup, öğretim yılının sonunda okulla ilgili ödeme ve eğitim faaliyetleriyle ilgili gerekli raporlamaları Ziraat Nezaretiyle paylaşacaklardır. Müdür yardımcıları müdürlerin görevde olmadıkları dönemlerde müdürlerin vekili olarak okul yönetiminden sorumlu olacaklardır. Uygulama derslerinin öğretmenleri sahada üretim ile ilgili her alanda yetkili ayrıca zirai üretim teçhizatlarının korunmasından sorumlu olacaklardır. Laboratuvar sınıflarından uygulamaları yaptıracak kimya dersi öğretmenleri, okulun yazışmalarından ise Türkçe öğretmenleri sorumlu olacaklardır. Okulların öğretim kadrosunun yanında birer çiftçi başı, ahır memuru ve bahçıvan istihdam edilecektir. Öğretim faaliyeti Haziran ayında sona erecek, Temmuz ayında sınavlar yapılacak ve Ağustos-Eylül ayları ise öğrencilerin tatile girdiği dönem olacaktır. Okulu bitiren her öğrenciye diploma, dereceyle bitirenlere de madalya verilecektir. Okul bayramlarda ve haftanın bir gününde tatili olacaktır (Kadıoğlu, 2005, s. 245-247).

1912 yılında Padişah Mehmet Reşat, Sadrazam Sait Paşa ve Ziraat Nazırı Aristidis'in onayıyla tam metni İkdam gazetesinde yayınlanan Tedrisat-i Ziraiye Nizamnamesi daha önceki düzenlemeleri de kapsayıcı mahiyette ve daha detaylı bir düzenleme olmuştur. Düzenleme ile ziraat mektepleri; amele, çiftlik, ameliyat ve muntika-i aliye olmak dört kategoride değerlendirilmiştir. 119 maddeden oluşan düzenlemede, belirlenen dört kategorinin dışında özel ziraat mekteplerinin de kuruluşunun önü açılmıştır. Amele mekteplerinin kuruluş amaçları öğrencilere modern ziraat uygulama teknikleri öğretmek, yöresel besiciliğin gelişmesini sağlamak, hayvansal ve zirai hastalıkların tanınmasını sağlamak ve bu hastalıklarla mücadele edilmesini artırmak olarak belirtilebilir. Ancak okulun tüm bu amaçlarının başında sektöre nitelikli çiftlik amele başısı kazandırmak gelmektedir. Okulun öğrenim süresi 2 yıl olarak düşünülmüştür. Okula kabul edilecek öğrenciler için askerlik yapmış olma ve 30 yaşından gün almamış olma şartları ön koşul olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin okuma yazma bilmeleri tercih sebebi olmuş, öğrenim süreleri boyunca öğrencilere cep harçlığı verilmesi düşünülmüştür. Mezun olan müstakbel amele çiftçi başıları için ayrıca sermaye olarak bir miktar nakit para da verilecektir. Okulların öğretim programı içerikleri yörenin ihtiyaçları doğrultusunda okul müdürleri tarafından belirlenecektir.

Çiftlik mekteplerinin hedef kitlesi çiftçi çocukları olmuştur. Okulların kurulduğu yöreye göre öğretim süreleri 2 veya 3 yıl olarak planlanmıştır. Öğrencilerin okula başlama yaşı olarak 15-18 yaş aralığı uygun görülmüştür. Öğrenciler okulu bitirme sınavının ardından elde edecekleri başarı derecesine göre tamamlayacaklardır. Yatılı olarak tasarlanan çiftlik mekteplerinde öğrencilere aylık on kuruş harçlık düşünülmüş, mezun öğrencilere ise sermaye olarak üst limitte 1500 kuruş verilmiştir. Öğretim programında uygulama derslerin içeriğini düzenleme keyfiyeti okul müdürüne bırakılmıştır. Okuma-yazma, matematik, usul-i defteri, genel ve Osmanlı coğrafyası dersleri planlanmıştır. Ameliyat mektepleri nitelikli çiftçi ve çiftçi kâhyası yetiştirmek amacıyla tasarlanmıştır. Bu okullar vilayet merkezlerinde veya yakınlarında geniş çiftlik arazilerine haiz olacak şekilde kurulmuştur. 3 öğretim yılı içerisinde uygulamalı derslerin ağırlıkta olduğu bir program uygulanmıştır. Rüştüye mektebi mezunlarından imtihanla alınan öğrencilerin 15-20 yaş aralığında olmaları istenmiştir. Okul yatılı (ücretli-ücretsiz) ve gündüzlü hizmet sunmuştur.

Öğrenciler üç ayda bir yazılı ve sene sonunda da sözlü sınava tabi tutularak sınıf geçme şartını sağlamışlardır. Yılları sınavından başarısız olan öğrenciler sınıf tekrarına kalmış, tekrar kalanların kayıtları silinmiştir. Muntika-i Aliye mektepleri diğer kategorideki ziraat mekteplerine idari ve akademik personel yetiştirmek amacıyla kurulmuşlardır. Öğrenim süreleri 4 yıl olarak planlanmıştır. Yatılı (ücretli-ücretsiz) ve

gündüzlü olarak hizmet veren bu okullar 17-22 yaş aralığındaki bireyleri öğrenci olarak kabul etmişlerdir. Ameliyat mekteplerinden başarıyla mezun olan öğrenciler isterlerse bu okula yatılı-ücretsiz olarak kabul edilmişlerdir. Okula başlayacak öğrencilere temel teorik derslerden imtihan yapılmış, başarılı olanlar âli kısma kaydolmuş yeterince başarılı olamayanlar ise idadi programının uygulandığı birinci sınıfa kaydedilmiştir. Mıntika mektebinin ilk yılında ziraat, bitki ve biyoloji, bitki hastalıkları, bağcılık, hayvancılık, kimya, aletli ziraat, ziraat muhasebesi okutulmuştur. İkinci öğretim yılında bağcılık, meyvecilik, ormancılık, zararlı böcekler, felsefe, ziraat kanunu, hayvan hastalıkları dersi verilmiştir. Üçüncü öğretim yılında din bilgisi, tavukçuluk, arıcılık, sağlık bilgisi, matematik, Fransızca dersleri öğretilmiştir (Kadıoğlu, 2005, s. 247-252; Kansu, 2016, s. 168-170; Albayrak ve Şeker, 2014, s. 182-186).

Ziraatın ormancılık alanında da eğitim faaliyetleri Tanzimat sürecinde gerçekleşmiştir. Fransız bir mühendis tarafından 1857 yılında Ormancılık Kursu adında açılan eğitim müessesesi 1872'de devlet bünyesine alınarak geliştirilmiştir. Yabancılar tarafından işletilen ormanların yerli personel tarafından işletilmesini sağlamak adına düzenlenen bu okul, 1874'te Maadin Mektebine dâhil edilmiştir. 2 öğretim yılı faaliyet gösteren bu okula rüştiye mektebi mezunları kabul edilmiştir. Zamanla öğretim süresi 4 yıla çıkarılan okulun faaliyetleri, 1891'de Halkalı Ziraat Mektebi ile birleştirilmiştir (Sakaoglu, 2018, s. 119).

Tanzimat döneminin sonlarına doğru zirai eğitimi destekleyecek mahiyette çeşitli basın yayın kuruluşları faaliyet göstermiştir. Özellikle taşrada halkı çağdaş ziraat bilgisi yönüyle geliştirmeyi amaçlamışlardır. 1870 yılında Hadika gazetesi bu alanda yayın yapan ilk neşriyat olarak görülebilir. Gazetede farklı konulara değinilmekle birlikte ziraat alanında ziraat mektebi ve numune çiftliği uygulamaları, Avrupa fidanları ve Rus çayı yetiştiriciliğine dair bilgiler sunulmuştur. 1881 tarihli Ziraat Gazetesi ise belirtilen amaca yönelik zirai haberler, çiftlik işleri, küçük ve büyükbaş hayvancılık, yumurtacılık, bağcılık, bitki ve hayvan sağlığı, çiçekçilik, meyvecilik, tütün ziraatı, kolza ziraatı gibi konularda yayınlar üretmiştir. 1884'te Orman ve Maadin Mecmuasıyla birleşen gazete okuyucularına uzun yıllar ziraat bilgisi desteği vermiştir. Aynı dönemde Tıbbiye mektebi öğretmenlerinin çıkardığı Vasıta-i Servet, Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları Mecmuası diğer yayınlar olarak değerlendirilebilir (Gökmen, 2016, s. 38-40). Ayrıca Halkalı Ziraat Mektebi hocaları 1917-1918 yıllarında Halkalı Ziraat Mektebi Alisi Mecmuası adı altında ziraat uygulamalarına yer veren bilgiler sunmuştur (Çeşme, 2014, s. 94). Bu süreçte Osmanlı Devleti tarım politikalarını bir yandan kurumsal anlamda kurgularken diğer yandan zirai eğitimi de destekleyici materyaller kullanmıştır. Böylelikle basın yayın araçları sayesinde çiftçilerin daha bilinçli üretim yapması amaçlanmıştır.

2. Kastamonu Ziraat Mektebi'nin Kuruluşu

Kastamonu Ziraat Mektebinin kuruluş aşamasında bazı gelişmeler yaşanmıştır. İlk olarak merkezde dut ve gül fidanlığı tesisi düşünülmüştür. Bu minvalde Bakanlık bu girişim için 32000 kuruş ödeneği serbest bırakmıştır. Ödenekle göl mevkiinden 110 lira sarf edilerek iki tarla alınmıştır. Tarlaya ilk olarak bekçi ve bahçıvan kulübelerinin yapılması kararlaştırılmıştır. Tarla ve müstemilat imalatı bedeli düşüldüğünde toplam ödenekten geriye kalan 12000 kuruşla da fidanlığın tesisi düşünülmüştür. Esasen Göl mevkiinde yapılan planlamalar dut ve gül fidanlığı üzerine faaliyetlerdir. Aynı dönemde İl Meclisi Taşköprü kazasında bir ziraat mektebi açılması için de karar almıştır.

Açılacak bu okula Avrupa'dan modern aletlerin getirilmesi ve her öğretim yılı için 15 öğrencinin alınması kararlaştırılmıştır. Kış mevsiminin bitimiyle 3 ay süreyle

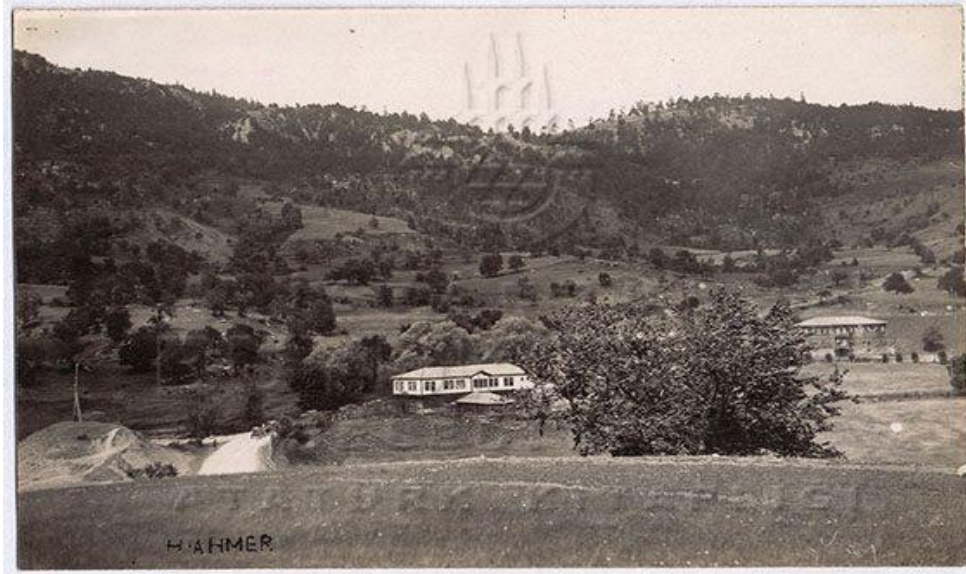
öğrencilere uygulamalı eğitim verilmesi düşünülmüştür. Ayrıca dut ve gülfidanı yetiştiriciliğinin yapılarak bölgenin ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır. İlerleyen dönemde Sinop, Çankırı, İnebolu ve Safranbolu'da numunelikler açılması, çiftlik mektebi için ihtiyaç olacak zirai alet, damızlık aygır, boğa, çift hayvanı alınması, arıcılık ve meyve kurutucu aletlerin getirilmesi, çiftçilere satılmak üzere Avrupa'dan modern tarım aletlerinin getirilmesi, bir deponun yapılması planlanmıştır. Tüm bu faaliyetler için Sinop ve Çankırı'ya birer ziraat memurunun atanması, Safranbolu, Çerkeş, Boyabat, İnebolu ve Ayancık kazaları için ziraat öğretmenlerinin istihdamına karar veren İl Meclisi planlanan tüm bu işlerin masraflarının karşılanması için vilayet orman ve maden memurları maaşlarından tasarruf edilen 500000 kuruşun ödenek olarak kullanılacağını Ziraat Nezaretine yazmıştır. Kanun metni Meclis-i Mebusan'a sunulmuş, ziraat encümeninden geçmiş maliye encümenine gönderilmiştir. Tüm bu gelişmeler şehir ve ziraatın geleceği için önemli gelişmelerdir. Basında (Kastamonu, 1910(1826), s. 1) bu husus "çiftçilik işlerinde yeni yeni terakkiler görülecek saadet bahş ve ümitler inkişaf edecektir. Çünkü bir sene sonra Taşköprü'deki çiftçilik mektebinden 15 köylü, arazinin fenne tevfikeye ne yolda nasıl ekildiğini ne yolda biçildiği harman edildiğini kendi eliyle yapıp öğrendikten sonra köyüne gidecek tarlasını hiç şüphe yok ki artık o yolda ekip biçecektir. Her sene bu 15 kişi çiftlikte yiyip içecek vakıa az çok çalışacaksa da elbisesi çiftlikten verilecek 5-10 kuruş da maaş alacaktır. Ziraat memurları muallimleri de çiftçilerimize her usul ziraatı tarif edeceklerdir. Dünya dünya olalı gördüğü usulden ayrılmayan çiftçilerimize menfaatli yollar göstermekte yeniliğe alıştırmaktaki emel-i müşfikanesini husule getirmek için bu paraları sarf etmekte hükümet haksız değildir. Zirai artık takdir etmelidir ki bir memleket arazisi ziraata ne kadar gayri müsait olsa ondan en ziyade bire beş raddesinde hasılat alıp da bütün semere-i mesaisinin bütün sene bir tarhana çorbasına bile tekabül edemediğinden dolayı utanmak lazım gelir. Hükümet ziraiye hiçbir yerde bizim köylülerimizin ömrü ile miyas değildir. Artık 326 senesi Kastamonu âlem-i ziraatında hakikaten faydalı olduğu kadar esaslı asarı terakki inkişaf edeceğini köylülerimize tebşir eylediğimiz sırada ilaveten şunu da ifade edeceğiz. Hükümetin memleketimiz hakkında sakınmadığı şu vesayet ve muavenetinden bihakkın istifade etmek için çiftlik mektebinin numuneliklerin tatbikatını ve ziraat memurlarının telkinat ve tarifatını daima takip ederek öyle yapmaya say etmeli ve iyi bilmeli ki bu gösterilecek usuller dünyada ekincilik ile geçinen bütün insanların yakındıkları ve kabul ettikleri usullerdir" şeklinde okuyucuyla paylaşılmıştır.

Sürecin evveline dönüldüğünde Taşköprü kazası Meclisi numune ve çiftlik mektebine uygun bir yerin varlığıyla ilgili Valiliğe telgraf çekerek böyle bir girişimde bulunmuştur. Bahse konu olan çiftlik sulak, kır ve orman arazisine haiz, okul için uygun binalara sahip, Taşköprü-Kastamonu ve Taşköprü-İskilip yolları üzerindedir. Sadece kır arazi kısmı 700-800 kuruşa dahi alınabilir düzeydedir. Diğer kısımları ve müştemilatıyla birlikte 35000 kuruşa mal edilebilecek durumdadır. Valilik Taşköprü Kaza Meclisinden gelen bu tespitle harekete geçmiş ve İl Meclisi de süreci başlatmıştır. Taşköprü'deki arazi fiyatlarının dönümünün 10 liradan aşağı olmadığı bilgisi herkes tarafından biliniyorken bahse konu arazi hakkında Valiliğe sunulan bilgiler bir nevi şüpheyle karşılanmıştır. Süreçle ilgili merkezden izin ve ödenekle ilgili olumlu haberler Vilayete ulaşınca Vali Bey; İl Meclisi üyeleri, Belediye Başkanı ve ziraat memurundan oluşan bir heyeti inceleme yapmak üzere Taşköprü'ye göndermiştir.

Kazadan gelen yetkililerle birlikte çiftlik arazisinde keşif yapılmıştır. Çiftliğin kıymetinin 30000 kuruş olsa da ne mevkiinde münasiplik, ne de vasıflı arazinin belirtildiği gibi vasıflara haiz olmadığı anlaşılmıştır. Taşköprü'den gelen heyette de aynı kanaatler hâsıl olmuştur. İl Meclisi de heyet raporu doğrultusunda okulun açılmasına uygun yerin Göl nahiyesinde bulunan arazi olduğu yönünde karar almıştır. Ziraat

Nezareti de süreçte 58000 kuruş ödenek ayırmıştır. Bu ödenekle Taşköprü’de bahse konu olan arazinin alınması da mümkün değildir. Kararın ardından Taşköprü kazasının yetkili kurulları Payitahta haklarının gasp edildiği, yanlış kararlar alındığı yönünde Valiliği şikâyetinde bulunmuşlardır. Ancak bu şikâyetlerin bir karşılığı olmamıştır (Kastamonu, 1910(1835), s. 1).

Şubat 1910’da başlayan süreç Nisan ayına gelindiğinde okulun Göl nahiyesinde kurulması kararıyla neticelenmiştir. Nitekim ziraat mektebinin ihale yoluyla yapımı mümkün olmadığından emaneten yapılmak üzere Belediye Başkanı Muhittin Bey, Şeyh Ziya Efendi ve Ziraat Memuru Raif Beyden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Komisyon inşaatın yapımında mimar Mehmet Çavuş’u görevlendirmiştir (Kastamonu, 1910(1852), s. 1).

Fotoğraf 1. Kastamonu Ziraat Mektebi (URL)

2.1. Okulun Açılış Süreci

Ülkesi ve milletin istikbali için gelecek tasavvuru yapan sorumluluk sahipleri geleceğin inşasını en hassas şekilde planlarlar. Planlamaya bağlı olarak icra süreci şekil almaya başlar. Aslında bir kurumun ortaya çıkışının arka planında çok büyük bir emek bulunmaktadır ancak avam sonucu değerlendirdiği için neticeler üzerinden sürece dair emeği görmezden gelir ve çoğunlukla bu emeğin kadrini ortaya koyamaz. Mektebin inşası sürecinde bölge halkında belirtilen hususa dair bir kıymet bilmezlik durumu oluşmuştur. Özellikle okulun Taşköprü’de yapılmaması nedeniyle il yönetimi bölge dinamikleri tarafından eleştirilere maruz kalmıştır.

Valiliğin resmi yayın organı olarak hareket eden Kastamonu gazetesinde (Kastamonu, 1910(1855), s. 1) çıkan haberde “mamafih Kastamonu valisinin ne yaptığını, ne iş gördüğünü nasıl çalıştığını anlamak isteyenler varsa Nezaretlerle mütemadiyen vuku bulan evrak dosyalarını bir kere görmeleri kifayet eder. Harbiye Nezaretinden 7-8 bin liralık sipariş alındı. Bu 8000 liralık çadır ipini hazırlayacak olan Kastamonululardır. Hesabını tarz-ı ticareti bilenler için bu para o sanatı ilerletecek büyük hatveler temin eder. Orman icraatı herkesin takdir edeceği derecede meydandadır. Tarik-i umumiye için Nafia Nezaretinden 150000 liralık tahsisat kopartıldı. 328 Şubat’ın evahirine doğru Kastamonu’nun tarik-i umumiyesi otomobile mervut bulunacak. Bunlar icraat-ı esasiyenin en metin ve payidar cihetleri olduğu gibi Vali Bey bilhassa ziraatın terakkisi için pek ziyade uğraştı. Bin türlü yokluklar içinde mekteb-i sanayi demirhanesi ıslah

edildi. Numune tarlaları yapıldı ve nihayet hepsinin hulasa-i tekâmülü olarak ziraat mektebinin vaaz-ı esası resmî icra edildi. “Vaz’-ı esas-ı resmî” bir temel atmaktan ibaret ise de mektebin vücut bulduğuna şahid-i celîdir. Buna kalbinde hubb-ı vatandan hamiyet ve fedakârlıktan başkasını taşımayan Hüsnü Bey’in nasıl bir şevkle ve vatanperver bir biçimde çalıştığını anlamak için vaz’-ı esas-ı resmî merasimi esnasında irad-ı nutuk ederken döktüğü iki katre-i tesir kâfidir” denilerek Vali Beyin icraatları ve okulun açılış sürecine değinilmiştir.

Zira Ziraat Mektebi Kastamonu ve çevresinin ziraatının gelişmesinin ve geleceğinin adı olacaktır. Okulun yapımı sürecinde özellikle Kastamonu milletvekili İsmail Mahir Efendi ve Kastamonu Ziraat Müdürü Raif Efendi’nin büyük emekleri olmuştur. Okulun temel atma töreni 12 Ağustos Perşembe günü sabah saat 08:00’de Vali Bey ve heyetin okul mahalline gelmesiyle başlamıştır. İlk olarak Ziraat Müdürü Raif Bey ziraatın bir ülke için öneminden, ziraatın gelişmesi için ziraat eğitiminin ve mekteplerinin hayati öneminden bahsetmiştir. Okulun Osmanlı coğrafyasında başka örneğinin bulunmadığını belirtmiştir. Gayretlerinden dolayı Vali Beye teşekkür ederek konuşmasını sonlandırmıştır. Okulun temel atma törenindeki konuşmasında Vali Mehmet Hüsnü Bey “ben kısa söyleyeceğim bu mektep gayet kıymetli bir tuhfidir. Ondan lazımı derecesinde istifade etmek için çalışalım” demiştir. Yapılan duanın ardından merdivenle temele inerek “inkılap-ı siyasi neticesi olarak Cenab-ı Hak böyle feyizdar bir temel vaz’ına muvaffak kıldığından dolayı gayet müfterihim” sözleriyle birlikte gözyaşlarıyla ilk taşı temele koymuştur. 1911 yılı Ocak ayında Vali Beyin ziyaret ettiği okul inşaatı tamamlanmak üzeredir (Kastamonu, 1911(1873), s. 1).

17 Mart 1911’de okulun başlanan müstemilatının bitmesiyle birlikte okula süthane, meyve kurutmak için bir mekân ve tavukçuluk için de ayrı bir kümesin yapımı için İl Meclisinde karar alınmıştır (Kastamonu, 1911(1884), s. 1). Okul 14 Ağustos 1911’de resmen açılmış, Ağustosun sonuna doğru da öğrenci kabulüne geçilmiştir (Kastamonu, 1911(1902): s. 1). Okulun açılışından üç ay sonra Kasım ayında okulda büyükbaş hayvan üretimi için Plevne’den 2 boğa ve iki inek tedarik edilmiştir (BOA, HR.SFR.04: 858/44/2). Bu durum okulun öğrenci kabulüyle birlikte kuruluş amacına yönelik üretim faaliyetlerini süratle yürüttüğü olarak değerlendirilebilir. Okulun kuruluş nizamnamesi altı bölüm olarak oluşturulmuştur. İlk bölümde okulun teşkilat yapısı hakkında detaylar bulunmaktadır. İkinci ve üçüncü bölümde okula öğrenci kabulünün detayları ile mezuniyet sürecine dair bilgiler yer almaktadır. Dördüncü bölümde öğretim programı, beşinci bölümde ise öğretim kadrosunun görevleri belirtilmiştir. Altıncı bölümde okul yönetiminin usul ve esasları hakkında bilgiler sunulmuştur. Aşağıda paylaşılan tabloda belirtilen hususların detayları yer almaktadır:

Tablo 1. Kastamonu Ziraat Mektebi Nizamnamesi (Kastamonu, 1911(1902), s. 1-2).

Bölüm	Uygulama İçeriği
Birinci Fasıl Okulun Teşkilat Süreci	Osmanlı ülkesinde çiftçi, besici yetiştirmek için Ziraat Nezareti bünyesinde Ziraat Mektebi adı altında okullar açılacaktır. Okulda eğitim gören talebeye ve dışarıdan eğitime dâhil olmak isteyenler için modern tarım ve hayvancılık yöntemleri ile teorik ziraat bilgisi öğretilir. Okul 3 öğretim yılı faaliyet gösterir. Her öğretim yılı için okula 30 öğrenci kabul edilir. Okula sınavla ücretsiz, ücretli, yatılı ve gündüzlü öğrenci kabul edilir. Okul ücretleri Ziraat Nezareti tarafından belirlenir.
İkinci Fasıl Öğrencilerin Okula Kabul Şartları ve Sınavlar	Öğrenciler öncelikle Osmanlı vatandaşı olmalı, bağ bahçe işleriyle meşgul ve ahlaklı çiftçi çocuklarından olmalıdır. Öğrenciler 16-22 yaş aralığında olmalı ve bedenlen sağlıklı olmalıdır. Vilayet merkezlerinde oluşturulan beş kişilik komisyon okula başvuran öğrencilerin evraklarını kontrol etmekle yükümlüdür. Öğrencilerin geldikleri bölgelerin yönetimlerinden temin

	ettikleri belgelerde eksiklikler varsa sınava kabul edilmeyeceklerdir. Sınav matematik, genel coğrafya, okuma-yazma bilgisinden yapılacaktır. Başarılı öğrencilerin yolluk ücretleri vilayetin ilgili resmi kurumlarınca karşılanacaktır. Okula intikal eden öğrenciler okul yönetimince ayrıca sınava tabi tutularak kendilerine okul numarası verilecektir. Her öğretim yılı sonunda öğrenciler sınav komisyonunca yapılacak sınavlardan geçmekle yükümlüdür. İdare yılsonu raporlarıyla okul faaliyetlerinin detaylarını Ziraat Nezaretine bildirmekle yükümlüdür.
Üçüncü Fasil Öğrencilere Verilecek Ödüller	Okulu başarıyla tamamlayan öğrencilere diploma verilir ve öğrencilerin memleketlerine dönüş yolluğu okul idaresi muhasebesince karşılanır. Okul tarafından dönem birincisine 1500, ikincisine 1000 ve üçüncüsüne 800 kuruş ödül verilir. Okulda ücretsiz okuyan ve pekiyi dereceyle mezun olan öğrenciler kuradan muaf tutulacaklardır.
Dördüncü Fasil Eğitim-Öğretim Faaliyeti (Derslerin İçeriği)	Teorik Dersler: Türkçe, Arazi Kanunu Bilgisi, Matematik, Tarla Düzen Bilgisi, Fizik, Kimya, Ziraat Bilgisi, Ziraat Muhasebe Bilgisi Pratik Dersler: Bahçıvanlık; sebze bahçesi, meyve bahçesi, ağaç budama ve aşılama Bağcılık; bağ yetiştirme, budama, aşılama Ayrıca; dut bahçesi düzenlemek, ipek böceği yetiştirmek, hayvan koşumu, çift hayvanı bakımı, tohum ekimi, mahsul toplama bilgisi, keten ve kendir kullanma bilgisi, koyun kırkımı, çiftlik arabası ve alet kullanımı, hayvan hastalıklarını tanıma ve tedavi yöntemleri, tereyağı ve peynir imali, alet tamiri bilgileri öğretilir.
Beşinci Fasil Okul Heyeti ve Görevleri	Okul idaresi bir müdür ve yardımcısından oluşur. Müdürtün görevi eğitim sürecinin idaresidir. Türkçe öğretmeni öğrencilere dilbilgisinin yanında arazi ve ziraata yönelik kanun ve uygulamaları öğretir. Matematik öğretmeni öğrencilere matematik bilgisinin yanında saha ve zemin uygulamaları bilgisi öğretir. Fizik ve Kimya öğretmeni temel fizik ve madde bilgisini öğretir. Ziraat öğretmeni ziraat bilgisi ve hayvan bakımı bilgisini öğretir. Ziraat uygulamaları öğretmeni tarlada yapılması gereken usul ve esasları talim ettirir. Bahçıvan, sebze meyve yetiştiriciliği, aşılama ve budama işlemlerini talim ettirir. Baytar, hayvan hastalıklarını tanıma ve tedavi yöntemlerini talim ettirir. Muhasebe öğretmeni çiftlik defteri kullanımını talim ettirir. Çiftçi, koşumcu, ahırcı, peynirci, marangoz gibi görevliler görev yerleriyle ilgili her türlü teknik detay bilgisini öğrencilere uygulamalarıyla talim ettirir. Öğretmenlerden müteşekkil eğitim komisyonu iki haftalık periyotlarda toplanarak eğitim-öğretim sürecini değerlendirir, çeşitli öneri ve kararlar alabilir.
Altıncı Fasil Okul ve Çiftliğin İdaresi	Müdür, memur ve öğretmenlerin amiri ve harcama yetkilisi olarak okulun idari ve mali sorumlusudur. Ziraat öğretmeni okulun düzeninden sorumlu olacak ve gerekirse müdüre vekâlet edebilecektir. Muhasebeci okulun kasa ve genel muhasebesinden sorumlu olacaktır.

Kastamonu ziraat mektebi planlama sürecinden başlayarak inşa edilmiş sürecine ve dahi öğretim eylemlerinin denetlenme sürecine kadar her aşamasında Tarım Bakanlığının denetiminde faaliyet göstermiştir. Valilik ve ziraat müdürleri nezdinde okul belirli aralıklarla denetlenmiştir. Okul 3 yıllık eğitim veren bir okul olmakla birlikte yatılı ve gündüzlü öğrenci kabulü sağlamıştır. Okula öğrenci kabulü ilk etapta sınavla yapılmıştır. Ancak okullaşmanın yaygınlaştığı ilerleyen yıllarda rüştiye ve idadi mezunlarının kaydı doğrudan alınmıştır (Kastamonu, 1920(2349), s. 1). Hiyerarşik anlamda okulun faaliyetlerinden birinci derecede okul müdürü sorumlu olmuş, raporlamalarını Tarım Bakanlığına öğretim yılı sonlarında yapmakla yükümlü olmuştur. Teorik ve pratik tarıma ve hayvancılığa dair her türlü bilginin verildiği okul Eğitim Bakanlığına bağlı okulların

öğretim sistematığına benzer bir sistemle çalışmıştır. Aşağıdaki tabloda okulun 1920 yılına ait ders programı paylaşılmıştır:

Tablo 2. Kastamonu Ziraat Mektebi Ders Programı (Vurgun, 2021, s. 98).

Sınıf	Dersler
Birinci Sınıf	Din Bilgisi, Ziraat, Türkçe, Tabakat, Fransızca, Kimya, İslam Tarihi, Hayvanat, Güzel Yazı, Hesap
İkinci Sınıf	Din Bilgisi, Ziraat, Hesap, Türkçe, Bitkiler, Böcekler, Bahçıvanlık, Hendese, Hikmet, Ziraat Muhasebesi, Fransızca, Hayvanat, Kimya, Coğrafya
Üçüncü Sınıf	Din Bilgisi, Ziraat, Kimya, Teknik Ziraat, Meyvecilik, Fransızca, Zirai İnşaat, Fizik, Cebir, Yazma

Okulun ders programı (Kastamonu, 1920(2349), s. 1) Bursa Hamidiye Ziraat Mektebiyle aynı olarak uygulanmıştır. Program değerlendirildiğinde tüm sınıflarda yabancı dil bilgisinin öğretilmesi öğrencilerin ziraat bilgisini yabancı kaynaklardan öğrenmesini kolaylaştırıcı mahiyette olduğu düşünülebilir. Din Bilgisi dersinin olması öğrencilerin temel ahlak öğretileriyle hareket etmesi hususunda hassas davranıldığı şeklinde değerlendirilebilir. Ders programının ziraatın tüm yönlerine vakıf bireyler yetiştirmeyi amaçlayan bir biçimde ele alındığı ifade edilebilir.

Müdür Tahsin Bey'in¹ gayretleriyle okulun öğretmen kadrosu tamamıyla okul mezunlarından teşekkül etmiştir. Bu sayede bölgenin çiftçilerine ve çiftçi adaylarına modern tarımın uygulamalı olarak öğretildiği bir bilim yuvası haline gelmiştir. Okula 1920-1921 öğretim yılından itibaren rüştiye ve beş senelik idadi mezunları kabul edilmeye başlamıştır. Aynı yıl Vali Cemal Bey'in onayıyla, gerekli teçhizatların ve yapım maliyetlerinin karşılanması için okulun yatırım bütçesi 4500 lira olmuştur. Okul 1921-1922 öğretim yılında ise kapasite artırımına gitmiştir. Bu sebeple okul müstemilatına ilave derslik, yatakhane, hamam, kümes, ahırlar dâhil edilmiştir (Kastamonu, 1920(2349), s. 1). Okulun ihtiyacı olan koyun ve koyun sütünden mamul ürün üretimi için Ilgaz eteklerinden 32 koyun okula kazandırılmıştır (Kastamonu, 1920(2354), s. 1).

Okul faal bulunduğu dönemlerde yasal sorumluluk gereği ve denetim çerçevesinde Kastamonu Valileri tarafından dönem dönem denetlenmiştir. Ziyaret olarak da kabul edilebilecek bu temaslarda okulun ihtiyaçları okul idaresi tarafından üst idareye iletilmiş, üst idare de yapılan uygulamaları yerinde denetleme imkânı bulmuştur.

Bu çerçevede 16 Nisan 1920'de Vali Cemal Bey, Alay Komutanı Osman Bey, İl Ziraat Müdürü Ahmet Hamdi Bey okulu ziyaret etmişlerdir. Bölge eşrafı ve okul yönetimi karşılama töreni düzenlemiştir. Heyet okul bahçesini, derslikleri, yatakhaneyi, süthaneyi, ziraat hangarını ve ahırları gezmiştir. Özellikle ahırların inşa edilmiş tarzının gayrisihhi oluşu heyetin dikkatini çekmiş, yeni ahırların inşa edilmesi talimatını vermişlerdir. Müdür Tahsin Bey okulun koyun ihtiyacı olduğunu belirtmiş, Vali Bey heyette yer alan görevlilere koyunların temini için talimat vermiştir. Heyet süthanede krema yapımı sürecine katılmıştır. Sanayi mektebinde imal edilen kovanlar ve arıcılık faaliyeti yerinde müşahede edilmiştir. Vali Bey ziyaretin sonunda okulun ziyaret defterine "çiftçi mektebini ziyaret ettim. Memleket için pek mühim olan bu müessesenin büyük bir istikbali vardır. O tekemmül ettikçe memleket de ümran ve terakkiye doğru tekemmül adımlarını atacaktır. Bu mektep çiftçilik beşiğidir. Etfal burada nema ve taazzuv edecek, memlekete nafi uzuvlar olacaktır. Müdürüyle heyet-i talimiyenin gayret ve himmetlerinden çok şeyler beklemek hakkımızdır. Mektebin nevakısı ikmal edilmelidir.

¹ Tahsin Bey 1915 tarihli bir belgede; 1915'ten önceki dönemde Okulun müdür muavinliğinde görevli iken, çekirge istilası nedeniyle görevinde ihmal görülen Urfa Ziraat Müdürünün yerine tayin edilmiştir. Bu görevinin ardından yeniden Okula müdür olarak atandığı anlaşılmaktadır (BOA, DH.UMVM: 77/31/27).

Mesela su eksik, ahırlar ve kümesler nâ-tamam. Biz mektebe bakarsak o da gülyüz gösterecektir” şeklinde yazmışlardır. Alay Komutanı Osman Bey de ziyaret defterine “çiftçi mektebinin şekli-i hazırını gayet iyi ve âtisini büyük mikyasta terakkiye müsait bulduğumu, müdür ve muallimîne şükranla şerh verdiğimi arz eylerim” ifadelerini not düşmüştür (Kastamonu, 1920(2349), s. 1).

Okul 26 Ağustos 1923’te dönemin Valisi Fatin Bey, Ziraat Müdürleri Basri ve Fuat Bey tarafından denetlenmiştir. 1920 ve 1921 yıllarında yapılan okulun revizyon çalışmaları, okula modern bir görünüm kazandırmıştır. Nitekim heyet üyeleri üretim ünitelerinde müşahede ettikleri verimlilikten memnun kalmıştır (Kastamonu, 1923(2512), s. 1).

Okulun bulunduğu arazide Tarım Bakanlığının tarımsal faaliyetlerini Cumhuriyet döneminde de sürdürdüğü söylenebilir. Ancak Ziraat Mektebi’nin eğitim-öğretim faaliyetlerine ne zaman son verdiği ile ilgili somut bilgilere ulaşılamamıştır. 1936’da fidanlıkta bir eğitmen okulu açılmak istenmiştir. Gerekli girişimlerde bulunmuş, Ankara’dan bürokratlar okul arazisine gelerek incelemeler yapmışlardır. Okul 1938’de açılmıştır. Öğretmen ve müfettişlerin konaklama ihtiyaçlarını karşılamak için okulun yakınında iki ev kiralanmış, öğretmenlerin tahsisatı merkez bütçeden vilayete aktarılmıştır. Okulun kontenjanı 75 olarak belirlenmiş, müracaat sayısı 210 olmuştur. Talebin fazla olması nedeniyle yatakhaneye ilaveten konaklama ihtiyacı için çadırlar kurulmuştur. Okulun bulunduğu arazi ve müstemilat 1940 yılından itibaren köy enstitüsü adında faaliyet göstermiş, 1975-76 öğretim yılından itibaren Göl Öğretmen Okulu olarak eğitim sürdürülmüştür (Bektaş, 2015, s. 125-133). 1967-1968 öğretim yılından itibaren okulun bulunduğu arazide yer alan bahçe kültürleri istasyonunda bir bölge ziraat okulu açılmıştır. Ortaokulu bitiren öğrenciler bu okula kayıt yaptırabilmektedir. Aynı yıl içerisinde okul 25 yatılı ve 25 gündüzlü öğrenciyle öğretime devam etmiştir. Okul statü olarak Tarım Bakanlığına bağlı olarak kurulmuştur (İl Yıllığı, 1973, s. 221). Okul yakın tarihe kadar üretme istasyonu olarak hizmet vermiştir (Eski, 2000, 72). Günümüzde ise okul arazisinde İl Tarım ve Orman Müdürlüğüne bağlı Gökçöy Orman Fidanlık Şefliği faaliyetlerini sürdürmektedir.

Sonuç

Toprağa bağlı olarak tarımsal üretim tarihsel süreçte insanlığın daima gündeminde olmuştur. Tarımsal üretimin kalitesi ve miktarını belirlemek için birçok parametre bulunmaktadır. İklim koşulları, toprağın mineral açıdan sahip olduğu içerik, toprağın ekim ve biçim koşulları, kullanılan alet ve edevatların niteliği bu parametrelerden birkaçıdır. Osmanlı Devleti sahip olduğu geniş toprakların yönetimi ve değerlendirilmesi hususunda farklı toprak yönetim sistemleri uygulamıştır. Türk-İslam devletlerinin İslam hukuku çerçevesinde uyguladıkları toprak yönetimini benimsemiştir. Değişen dönemsel şartlara bağlı olarak toprak rejimleri ile ilgili de kanuni değişikliklere gidilmiştir. Aynı zamanda toprağın sunduğu ürünün verimliliğini artırmak için de çağın gerektirdiği usul ve uygulamaları benimsemiştir. Nitekim Tanzimat dönemiyle birlikte 1838’de daha sonra adı Meclis-i Umur-u Nafia olarak değiştirilecek olan Tarım ve Sanayi Meclisi kurulmuştur.

1843’te Maliye Nezareti gözetiminde Ziraat Meclisleri kurulmuş, taşradaki teşkilatlara ziraat müdürleri atanmıştır. 1846 yılında daha önce Ticaret Nezareti’ne bağlı olarak faaliyet yürüten ziraat meclisleri, yeni oluşturulan Ziraat Nezareti’ne bağlanmıştır. Böylece tarım politikaları ve tarıma dair yeni düzenlemeler Ziraat Nezareti bünyesinde yürütülmüştür. Bursa Karacabey ve Mihaliç çiftliklerinde yün üretimini destekleyici merinos koyunu üreticiliği yapılmıştır. Tarımsal ürün kalitesini artırıcı Sultanahmet’te

uluslararası sergi düzenlenmiş, yurtiçinde yetişen ürünler sergilenerek üretime yönelik farkındalık oluşturulmak istenmiştir. Çiftçileri ekonomik açıdan desteklemek adına memleket sandıkları oluşturulmuş, çiftçiler bankacılık sistemleriyle desteklenmiştir. Birtakım modern makinaların ve ithal tohumların ithalatında vergi muafiyeti sağlanmıştır. Çeltik üretimi, bağcılık çıkarılan yasalarla desteklenmiş ve üreticilere belli sürelerle vergi muafiyeti sağlanmıştır. Tanzimat sürecinde ziraatta yaşanan gelişmeler Meşrutiyet evresinde de sürdürülmüştür. Ziraatın geliştirilme çabalarına ilaveten eğitim yoluyla da bir modernleşme amaçlanmıştır. Ayamama'da Fransa'daki Grignon Yüksek Ziraat Okulu örnek alınarak Mekteb-i Ziraat-ı Şahane açılmıştır. 1848'de kapatılan bu okulun ardından II. Abdülhamit döneminde 1891'de Bursa Hamidiye Ziraat Mektebi ve hemen ardından Halkalı Ziraat Mektebi açılmıştır. 1898'de Ankara'da açılan ziraat mektebinden sonra Kastamonu'da da ziraat mektebi açılmıştır.

Kastamonu Ziraat Mektebi, kendisinden önce açılan okulların uyguladığı benzer programları uygulayan bir okul olmuştur. Okulun açılma sürecinde okulun nerede konuşlanacağı ile ilgili birtakım tartışmalar olsa da okul Gököy'de öğretime başlamıştır. Okul bölge ziraatını destekleyici öğretim faaliyetleriyle eğitilmiş çiftçilerin nitelikli zirai üretim yapmalarını teşvik etmiştir. Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyete ziraat eğitimi ve zirai üretim faaliyetlerinde, yöresel ekonominin kalkınmasında Kastamonu Ziraat Mektebi'nin katkısı olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu bağlamda günümüzde Kastamonu'da sürdürülen besicilik, tarımsal üretim ve nitelikli tür çeşitliliği, Kastamonu Ziraat Mektebi'nin faaliyetleri kapsamında geliştirilmiştir. Okulun mezunlarının bir kısmı okulda öğretmen kimliğiyle bölge çiftçiliğinin geliştirilmesini sağlamış, diğer kısmı ise okuldan elde etmiş oldukları bilgileri sahada kullanarak üretimin çeşitliliği ve verimliliğine destek olmuşlardır. Okul Valiler tarafından sık sık denetlenmiştir. Eğitim, üretim kalitesini artırıcı teşviklerle ve okul binasının müstemilatına birtakım ilavelerle kapasite artırılmak istenmiştir. Okul bulunduğu arazi itibarıyla bölge hafızasında eğitim arazisi olarak yer etmiştir. Bu kapsamda okul arazisinde köy enstitüsü ve öğretmen okulu gibi eğitim kurumları bölgeye farklı amaçlarla da olsa hizmet etmeye devam etmişlerdir.

Çalışmada 1911 yılında öğretime başlayan Kastamonu Ziraat Mektebi'nin kuruluş süreci ile ilgili daha önce akademik düzeyde paylaşılmayan bilgiler sunulmuştur. Ayrıca okulun kuruluşundan kapanma sürecine kadar yaşanan gelişmeler genel hatlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile esasen okulların projelendirilme sürecinde ve devam eden süreçte yaşanan gelişmeler dikkate alınarak günümüzdeki planlamalara ışık tutulabilir. Yerel yönetimlerin planlamada bölgelerini kalkındırmak adına bazen merkezi yönetimleri yanlış yönlendirebildikleri ve merkezi yönetimi baskı altına almaya çalışabildikleri hususuna bu çalışma ile değinilmiştir. Bir ziraat mektebinin hangi şartlar altında açıldığı, açılış töreninde ne gibi ritüellerin uygulandığı yine bu çalışma ile ortaya konulmuştur. Ziraat ve eğitim dönün konusu olduğu gibi günümüz ve geleceğin de konusudur. Bu çalışma geçmişteki ziraat eğitiminin ve koşullarının detaylandırılması ile gelecekteki ziraat eğitimi ve planlamalarına faydalar sağlayabilir.

Kaynaklar

Akyüz, Y. (2015). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.

Albayrak, M., Şeker, K. (2014). *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*. İstanbul: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.

Bektaş, Y. (2015). *Kastamonu İli Cumhuriyet Dönemi Ortaöğretim Kurumları (1923-1950)*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA). Dahiliye Umur-ı Mahalliye-i

- Vilayat Müdüriyeti, DH.UMVM: 77/31/27.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA). Hariciye Sefareti, HR.SFR.04: 858/44/2.
- Çeşme, V. (2014). Halkalı Ziraat Mektebi: Eğitimi, Eğitimci Kadrosu, Örnek Çiftliği ve Yayınları. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* (16), 73-99
- Direk, M. (2010). *Tarım Tarihi ve Deontoloji*. Konya: Eğitim Akademi Yayınları.
- Ergin, G. (2017). *Çağlar Boyunca Tarım İnsan Toplum*. Manisa: Menteşe Belediyesi.
- Ergin, O. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*. İstanbul: Eser Matbaası.
- Eski, M. (2000). *Kastamonu Valileri (1838-2000)*. Kastamonu Valiliği İl Özel İdare Yayınları.
- Gökmen B. (2006). *Osmanlı'da Ziraat*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Gölcü, B. M., Erer, S. (2014). Mülkiye Baytar Mektebi Âlisi Ders Programı (1896). *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, IV. National Symposium of the History of Veterinary Medicine and Professional Ethics 21-23 May 2014, 16-17.
- Kadioğlu, S. (2005). Osmanlı Döneminde Türkiye'de Ziraat Okulları Üzerine Notlar ve "Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi". *Kutadgubilig: Felsefe Bilim Araştırmaları* 0(8), 239 - 257.
- Kansu, N. A. (2016). *Türkiye Eğitim Tarihi*. Ankara: Nobel Akademi.
- Kastamonu, 25 Kanunusani 1325/7 Şubat 1910, nr.1826.
- Kastamonu, 29 Mart 1326/11 Nisan 1910, nr. 1835.
- Kastamonu, 26 Temmuz 1326/8 Ağustos 1910, nr. 1852.
- Kastamonu, 16 Ağustos 1326/30 Ağustos 1910, nr. 1855.
- Kastamonu, 14 Mart 1327/17 Mart 1911, nr. 1884.
- Kastamonu, 27 Kanunuevvel 1326/9 Kanunusani 1910, nr. 1873
- Kastamonu, 17 Temmuz 1327/1 Ağustos 1911, nr. 1902.
- Kastamonu, 22 Nisan 1336/22 Nisan 1920, nr. 2349.
- Kastamonu, 11 Ramazan 1338/29 Mayıs 1336, nr. 2354.
- Kastamonu, 26 Ağustos 1339/15 Muharrem 1342, nr. 2512.
- Kastamonu İl Yıllığı. (1973). Yarı Açık Cezaevi Matbaası.
- Keskin, Ö. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nda Modern Ziraat Eğitiminin Yaygınlaşması: Ankara Numune Tarlası ve Çoban Mektebi. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 28(28), 87-106.
- Özçelik, A. (2015). *Tarım Tarihi ve Deontolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Özlu, Z. (2012). 19. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Veterinerlik Mesleği ile İlgili Bir Değerlendirme. *Bellekten* 76, 239-260.
- Sakaoğlu, N. (2018). *Türkiye Eğitim Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- URL. https://katalog.ibb.gov.tr/yordam/?p=1&q=kastamonu+ziraat+mektebi&alan=tum_txt_016675_016675&demirbas=Krt_016675_016675 adresinden erişilmiştir.
- Yıldırım, M. A. (2008). Osmanlı'da İlk Çağdaş Zirai Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1847-

1851). *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 24 (24), 223-240.

Vurgun, A. (2021). II. Abdülhamit Döneminde Zirai Eğitim Hamlesi: Hüdavendigâr Hamidiye Ziraat Ameliyat Mektebi ve Numune Çiftliği. *Selçuk Türkiyat* (51), 83-114.

Vurgun, A. (2022). *II. Abdülhamid Döneminde Bursa'da Eğitim*. İstanbul: Paradigma Akademi.